

UOT 37.0

Sevda Vaqif qızı Alxasova

Azərbaycan Respublikasının Təhsil İnstitutunun aparıcı mütəxəssisi

ÜMUMTƏHSİL MƏKTƏBLƏRİNDƏ TƏRBIYƏ İŞİNİN TƏŞKİLİNDƏ MUSIQİ FƏNNİNİN ROLU

Sevda Вагиф гызы Алхасова

ведущий специалист

Института Образования Азербайджанской Республики

РОЛЬ ПРЕДМЕТА МУЗЫКИ В ОРГАНИЗАЦИИ ВОСПИТАТЕЛЬНОЙ РАБОТЫ В ОБЩЕОБРАЗОВАТЕЛЬНОЙ ШКОЛЕ

Sevda Vagif Alxasova

leading specialist at

Institute of Education of the Republic of Azerbaijan

THE ROLE OF THE MUSICAL SUBJECT IN THE ORGANIZATION OF EDUCATIONAL WORK IN A SECONDARY SCHOOL

Xülasə. İnsanın həyat tərzini, şəxsiyyətini, hətta müəyyən xarakterlərini onun dinlədiyi musiqilərlə müəyyənləşdirmək mümkündür. Adətən sentimental, duyğulu insanlar həzin musiqiyə, həyatsevər, pozitiv ruhlu insanlar isə ritmik, şən musiqilərə üstünlük verirlər. Peşəkar musiqi təhsili olan və incəsənətin digər sahələrində çalışan insanlar adətən klassik musiqini (muğam, xalq və bəstəkar mahnıları, simfonik musiqi və s.), bir qisim insanlar zövqlü musiqiləri, bir qisim insanlar isə bayağı musiqiləri dinləyirlər. Nəticə etibarilə, bir şəxsdə düzgün musiqi tərbiyəsinin formalaşması üçün onun dinlədiyi musiqi janrlarının rolu çox böyükdür.

Açar sözlər: *musiqi, musiqi zövqü, tərbiyə, müəllim, dinləyici*

Резюме. По музыке, которую мы слушаем, можно определить наш образ жизни, личность и даже некоторые характеристики. Обычно sentimentальные, эмоциональные люди предпочитают грустную музыку, а жизнелюбивые, позитивные – ритмичную, веселую. Люди, имеющие профессиональное музыкальное образование и работающие в других областях искусства, обычно слушают классическую музыку (мугам, народные и авторские песни, симфоническую музыку и др.). Некоторые люди слушают музыку со смыслом, а некоторые примитивную музыку. В результате роль музыкальных жанров, которые они слушают, очень важна для формирования у человека должного музыкального образования.

Ключевые слова: *музыка, музыкальный вкус, воспитание, учитель, слушатель*

Summary. By the music he listens, you can determine the lifestyle, personality and even some characteristics of a person. Usually sentimental, emotional people prefer sad music, and cheerful, positive - rhythmic, cheerful. People who have a professional musical education and work in other areas of art usually listen to classical music (mugham, folk and author's songs, symphonic music, etc.), some listen to music with taste, and some listen to banal music. As a result, the role of the musical genres that he listens to is very important for the formation of a proper musical education in a person.

Key words: *music, musical taste, education, teacher, listener*

Tərbiyə – insanın şəxsiyyətinin inkişafına, onun müasir mədəni dünyagörüşünün formalaşmasına, müəyyən baxışların yaranmasına yönəlmiş məqsədyönlü peşəkar fəaliyyətdir.

Tərbiyənin müxtəlif növləri var. Onlardan biri də estetik tərbiyədir. “Estetika” yunanca “estezis” sözündən olub, hiss etmək, qavramaq deməkdir. Estetik tərbiyə – yetkinləşən insanda

hissetmə, düzgün anlama, həyatda və incəsənətdə gözəlliklər yaratmağa və dəyərləndirməyə istiqamətlənmiş, yaradıcılıqda aktiv iştiraka, gözəllik qanunlarına əsasən yaratmağa istiqamətlənmiş müəllim və şagird arasında məqsədyönlü qarşılıqlı təsirdir.

Estetik tərbiyənin əsas məqsədi uşaqları incəsənətlə və onun növləri olan ədəbiyyat, təsviri incəsənət, musiqi, teatr və s. bədii yaradıcılıqla tanış etməkdir. Musiqi incəsənətin bir növü kimi estetik tərbiyənin əsas vasitələrindən biridir. O, həmişə filosofların, tarixçilərin, fiziklərin, riyaziyyatçıların, psixoloqların, pedaqoqların tədqiqat obyektinə olub. Onların hamısı musiqinin insanın inkişafına böyük təsiri olması ilə həmfikirdirlər.

Musiqi şənəndirir, enerji verir, ona görə də təsadüfi deyil ki, səhərlər ritmik musiqilərə, axşamlar isə sakit melodiylara qulaq asmaq tövsiyə olunur. Şübhəsiz ki, musiqinin insan orqanizmi üçün əhəmiyyəti böyükdür. Onun sağlamlıqla qarşılıqlı əlaqəsi vardır. Məsələn, Motsartın musiqisi və etnik melodiylar stressi aradan qaldırmağa və emosiyaları idarə etməyə kömək edir. Canlı və parlaq melodiylar hərəkətlik və müsbət əhval-ruhiyyə yaradır. Klassik musiqi əzələ gərginliyini və əsəbilik halını aradan qaldırmağa kömək edir.

Hətta qədim Misirdə və Çində həkimlər musiqi melodiylarının istənilən xəstəliyi müalicə edə biləcəyinə inanırdılar. Məsələn, onlar düşünürdülər ki, xorda oxumaq yuxusuzluğu müalicə edir və ağrıları yüngülləşdirir. Böyük riyaziyyatçı və alim Pifaqor qəzəbin soyuması üçün musiqidən yararlanmağı təklif edirdi. Bundan başqa o, musiqidən intellektin inkişafı üçün istifadə etməyi də tövsiyə edirdi. Platon isə inanırdı ki, musiqi insan orqanizmindəki və bütün kainatdakı proseslərin harmoniyasını bərpa edir. İbn Sina ruhi xəstələrin müalicəsində musiqidən çox səmərəli istifadə edirdi.

Məşhur Ukrayna pedaqoqu, akademik V.A. Suxomlinski demişdir: “Musiqi tərbiyəsinin vəzifəsi, ilk növbədə, musiqiçi deyil, insan yetişdirməkdir”. Bu məntiq dolu bir fikir, keçən əsrin ortalarında deyilməsinə baxmayaraq, bu gün də öz aktuallığını saxlamaqdadır. (2)

Dünya şöhrətli Üzeyir bəy Hacıbəyov isə yazırdı: “...Müəllimlərimiz uşaqlara tərbiyə verən kimi, ümumi camaatımıza dəxi gərək tərbi-

yə versinlər.” Bu deyilənləri sırf musiqi sahəsinə yönəlmiş olsaq görürük ki, böyük bəstəkar nə qədər dahiyənə bir fikir söyləmişdir. Yəni müəllimlər daim xalqın görən gözü, dərk edən ağılı olaraq, Azərbaycan milli musiqimizi qondarma, bayağı musiqilərdən ayırmaq üçün daim gənclər arasında bu zəmində söhbətlər aparmaqla, geniş auditoriyaya malik olan radio və televiziya ekranlarının seçilmiş musiqili proqramlarında çıxış etməklə yetişməkdə olan gənc nəslin musiqi duyumunu, musiqi seçiciliyini, musiqi ifa repertuarını düzgün istiqamətə yönəldə bilirlər. (1)

Məktəbdə musiqi dərslərinin əsas məqsədi şagirdlərin musiqi mədəniyyətini tərbiyə etməkdir.

“Musiqi mədəniyyəti” anlayışına aşağıdakılar daxildir:

1. Mənəvi və estetik hisslər, musiqi zövqləri və tələbatları;

2. Bilik, bacarıq və vərdislər, hansı ki, onlarsız musiqi sənətinə (idrak, ifa) yiyələnmək mümkün deyil;

3. Musiqi fəaliyyətinin uğurunu müəyyən edən musiqi yaradıcılığı.

Şagirdlərin musiqi tərbiyəsində xalq və bəstəkar mahnılarının rolu olduqca böyükdür. Belə ki, onların içərisində cəsurluğu, dostluğu, qəhrəmanlığı, təbiət gözəlliyini, sevgini tərənnüm edən mahnılar az deyil. Misal olaraq, “Qaçaq Nəbi”, “Bağçada güllər”, “Əziz dost”, “Sevgilim” və s. adlarını çəkmək olar.

Şagirdlərin musiqi tərbiyəsində musiqi məktəblərinin rolu çox böyükdür. Lakin say baxımından ümumtəhsil məktəblərinin bu işdə rolu və imkanı daha çoxdur. Respublikamızdakı musiqi məktəblərində minlərlə şagird təhsil alırsa, ümumtəhsil məktəblərində bu say yüz minlərlədir. Ümumtəhsil məktəblərində musiqi tərbiyəsi iki yolla həyata keçirilir: sinifdə tədris edilən musiqi dərsləri və məktəbdəki özfəaliyyət musiqi kollektivləri (xor, rəqs və s.) vasitəsilə. Burada sinifdə tədris edilən musiqi fənninin əhəmiyyətini xüsusi vurğulamaq lazımdır. Məhz bu fənn vasitəsilə şagirdlər Azərbaycan peşəkar musiqi sənətinin banilərinin əsərləri ilə, eləcə də rus və Qərbi Avropa klassik bəstəkarlarının əsərləri ilə tanış olurlar. Görkəmli pedaqoqlar şagirdlərin bədii zövqlərinin düzgün tərbiyələndirilməsi işində musiqini qüvvətli təsir gücünə malik vasitələrdən biri kimi həmişə yüksək qiymətləndirmişlər. Musiqi haqqında biliklərin sis-

temli şəkildə mənimsənilməsi, bacarıqların formalaşması, ilk növbədə, emosional həssaslığın, uşaqların musiqiyə marağının inkişafına yönəldilməlidir. (3)

Musiqi dərsi digər dərslərdən fərqlidir. Məktəbdə müəllimin qarşısında duran əsas vəzifə musiqi dərslərini digərləri kimi deyil, maraqlı, yaddaqalan etməkdir. Buna görə də maraqlı dərslər qurmaq və şagirdləri yaxşı mənada ovsunlamaq birbaşa müəllimin peşəkarlığından asılıdır. Musiqi rəngarəngdir, o, ilk növbədə, şagirdə sevinc hissi yaratmalıdır. Bədiiilik, obrazlılıq olmadan sadəcə texniki tapşırıqların yerinə yetirilməsi musiqi dərslinə yaddır. D.B. Kabalevski qeyd edir ki, “Musiqi müəllimi həmişə yadda saxlamalıdır ki, digər dərslərdə cansıxıcılıq dözülməzdirsə, incəsənət dərslərində o, üç dəfə artıq dözülməzdir”.

Eyni zamanda, qeyd etmək lazımdır ki, musiqi dərsləri nə əyləncəli fəaliyyət, nə də musiqi parçalarını, mahnı materiallarını, bəstəkarların həyat tarixlərini səthi öyrənmək üçün nəzərdə tutulmuş fənn deyil. Musiqi dərsləri insanı düşünməyə vadar edən, müxtəlif hisslər və emosiyalar doğuran dərslərdir.

Məktəbdə musiqi dərsləri musiqi müəlliminin qarşısında üç əsas pedaqoji vəzifə qoyur:

- məktəblilər arasında musiqiyə marağın inkişaf etdirilməsi;
- musiqi haqqında yaradıcı düşünmək bacarığının formalaşması;
- şagirdlərdə musiqi əsərlərinin qavranılması və ifadəli ifa vərdişlərinin aşılanması.

Məktəbdə musiqi tərbiyəsinin ən mühüm vəzifələrindən biri şagirdlərdə musiqi dinləyiciliyini formalaşdırmaqdır, çünki bugünkü şagird gələcəkdə, şübhəsiz ki, öz marağı və zövqlərini göstərən dinləyici olacaqdır. Buna görə də müəllim şagirdlərdə keyfiyyətli musiqi dinləyicisi formalaşdırmaq üçün onların daxili aləminin təkmilləşib inkişaf etməsinə yardımçı olmalıdır. Çünki musiqi təkcə şagirdlərin estetik tərbiyəsində deyil, həmçinin əqli, əxlaqi tərbiyəsində də mühüm rol oynayır.

Müasir dövrdə şagirdlər özləri də hiss etmədən bir növ güclü “musiqi xaosu”nun təsirinə məruz qalırlar. Onlar gün ərzində həm xalq musiqisini, həm klassik musiqi əsərlərini, həm peşəkar bəstəkarların müxtəlif janr və formalarda əsərlərini və həm də bədii cəhətdən sönük, heç bir estetik zövq verməyən çoxlu musiqi parçala-

rını dinləyirlər. Hətta onlar təsadüfi musiqi həvəskarlarının quraşdırdıqları musiqi parçalarını xalq musiqimizin ən yaxşı nümunələri kimi tanıyırlar. Bu da, sözün əsl mənasında, keyfiyyətli musiqinin faciəsinə və cahil musiqi dinləyicisinin formalaşmasına səbəb olur.

Məktəbdə musiqi dərslərində müəllim həm fərdin, həm də bütöv sinfin musiqi maraqlarını fəal şəkildə formalaşdırmaq üçün bəzi yol və üsullardan istifadə edə bilər. Buna misal olaraq musiqişünas və musiqi sosioloqu A.N. Sohorun işlədiyi metodlara nəzər salaq.

1. Musiqiyə olan ehtiyac, istər bir şagird, istərsə də bütövlükdə məktəb sinfi olsun, həmişə ona olan marağı əsasında yaranır. Və şagirdə musiqi mədəniyyətinə, əsl musiqi dəyərlərinə marağı oyaatmaq üçün müəllim bu musiqi ehtiyaclarının nə olduğunu başa düşməlidir. Yalnız bundan sonra şagirdə ehtiyaclarının mahiyyətini izah edə və diqqətini musiqi dəyərlərinin emosional cəlbediciliyinə yönəldə bilər. A.N. Sohor bu üsulu idrak metodu, şüursuzluğun şüurluluğa çevrilməsi adlandırır.

2. İstənilən musiqi parçası şagirdin ehtiyaclarını ödəyən müxtəlif funksiyaları daşıyır. Məsələn, oğlanları komik operaya bir janr kimi maraqlandırsa, onda onların istirahət və əyləncə ehtiyacını ödəmiş olar. Eyni zamanda, hər hansı bir musiqi əsərində qızların rəfiqələrinin ad günü münasibəti ilə təşkil olunmuş gecədə əylənməsi prosesi onların bəzənib-düzənmək ehtiyacını ödəmiş olar. Bu üsul obyektin xüsusiyyətlərindən istifadə üsulu adlanır.

D.B. Kabalevski hesab edirdi ki, məktəblilərin sinfdə musiqi ilə təmasda olmaqlarının müxtəlif üsullarının əsasında onun emosional aktiv qavranılması durur. “Musiqinin fəal dərk edilməsi ümumən musiqi tərbiyəsinin əsasını təşkil edir. Əgər uşaq və yeniyetmələr musiqini insanın hiss və düşüncələrini, həyat ideyalarını və obrazlarını daşıyan mənalı bir sənət kimi qəbul edib öyrənməyi bacarmırlarsa, musiqinin onların mənəvi dünyasına hər hansı təsirindən danışmağın heç bir mənası yoxdur”.

G.M. Koqanın bəyanatını xatırlayaq. “Hər bir mədəniyyətin mərkəzində qavrayış mədəniyyəti dayanır. Onun inkişaf etmədiyi və ya itirildiyi yerdə heç bir mədəniyyətdən söhbət gedə bilməz. Oxumağı bacarmayan yazmağı da bilməz, dinləməyi bacarmayan ifa da edə bilməz”.

Musiqi qavrama bacarığı təkcə musiqi dinləmək prosesində deyil, həm də musiqi fəaliyyətinin digər növlərində də inkişaf edir. Buna görə də şagirdlərin nəغمə, ritm, uşaq musiqi alətlərində ifa etmə sahəsində bacarıq və vərdişlərə yiyələnməsi, mahnıların, rəqslərin, oyunların şüurlu ifadəli ifasına töhfə verən musiqi savadının əsaslarına yiyələnmələri çox vacibdir. İfaçılıq fəaliyyətlərində musiqi yaradıcılıq qabiliyyətləri intensiv şəkildə inkişaf etdirilir, musiqinin aktiv qavranılması imkanları genişləndirilir. Beləliklə, şagirdlərin musiqi mədəniyyətinin formalaşması tərbiyəvi və inkişafetdirici vəzifələrin həllindən asılıdır.

Təhsilin müasir inkişaf mərhələsində nəzəri və praktiki baxımdan şəxsiyyətin musiqi vasitəsi ilə tərbiyəsi probleminin həllində müəy-

yən təcrübə formalaşmışdır. Normativ sənədlərdə musiqi mədəniyyətinin formalaşmasının, musiqi sənətində şagirdlərin özünü yaradıcılıqla ifadə etmək bacarıqlarının inkişafının vacibliyi qeyd olunur.

Problemin aktuallığı. Müasir dövrümüzdə şagirdin musiqi zövqündə və seçimində yarana biləcək problemlərin aradan qaldırılması vacib məsələlərdən biridir.

Problemin elmi yeniliyi. Musiqi dərslərinin tətbiqi şagirdlərdə təkcə estetik deyil, eyni zamanda, əxlaq, əqli tərbiyə də formalaşdırmalıdır.

Problemin praktik əhəmiyyəti. Məqalədə qeyd edilən məlumatlardan müəllimlər şagirdlərin musiqi tərbiyəsinin formalaşması üçün yararlı bilərlər.

Ədəbiyyat:

1. Məmmədova, İ.A. "Musiqi pedaqogikası". / İ.A. Məmmədova. – Bakı: ABU, – 2009.
2. <https://kayzen.az/blog/musiqi/25528/k%C3%BCt1%C9%99vi-musiqi-m%C9%99d%C9%99niyy%C9%99ti.html>
3. <https://ikisahil.az/post/249776-ushaqlarin-heyatinda-musiqi-terbiyesinin-ve-tedrisinin-ehemiyeti>

E-mail: sevda.alxsv@mail.ru

Rəyçi: *ped.ü.fəls.dok., dos. B.O. İbadova*

Redaksiyaya daxil olub: 06.12.2022.